

„Zadośćuczynienie po nowelizacji Kodeksu cywilnego na tle doświadczeń europejskich”

Konferencja Polskiej Izby Ubezpieczeń pod honorowym patronatem Ministerstwa Sprawiedliwości RP
Warszawa, 3 listopada 2009 r.

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
IUSTITIA EST CONSTANS ET PERPETUA VOLUNTAS IUS SUUM CUIQUE TRIBUENDI

PIU

POLSKA IZBA UBEZPIECZEŃ

WKB WIERCIŃSKI
KWIECIŃSKI
BAEHR

RZECZPOSPOLITA

dziennik
ubezpieczeniowy

Program konferencji

11:00-11:15

Otwarcie konferencji

Jan Grzegorz Prądzyński, Prezes Zarządu Polskiej Izby Ubezpieczeń, Prof. Kazimierz Ortyński, Dyrektor Instytutu Ubezpieczeń i Prewencji Politechniki Radomskiej, Przewodniczący Rady Programowej Konferencji

11:15-11:30

Zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej po roku obowiązywania art. 446 § 4 k.c. w praktyce ubezpieczycieli

Jan Grzegorz Prądzyński, Prezes Zarządu Polskiej Izby Ubezpieczeń

11:30-12:00

Modele regulacji zadośćuczynień za śmierć osoby bliskiej w wybranych krajach UE

Prof. Ewa Bagińska, Kierownik Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu Gdańskiego

12:00-12:30

System zadośćuczynień za śmierć osoby bliskiej we Włoszech

Prof. Giulio Ponzanelli, Instytut Prawa Prywatnego Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie

12:30-13:00

System zadośćuczynień za śmierć osoby bliskiej w wybranych krajach UE ze szczególnym uwzględnieniem Wielkiej Brytanii

Dr Jakub Pokrzywniak, Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

13:00-13:15

Przerwa

13:15-14:15

Zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej w świetle nowej regulacji na tle dotychczasowego orzecznictwa SN

Sędzia Sądu Najwyższego Zbigniew Strus

14:15-14:45

Wybrane problemy związane z interpretacją i stosowaniem art. 446 § 4 k.c.

Dr Monika Wałachowska, Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

14:45-15:45

Panel dyskusyjny

W dyskusji udział wezmą m.in.: Prof. Andrzej Koch, Kierownik Katedry Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz prelegenci konferencji

Dr hab. Ewa Bagińska

Profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w Katedrze Prawa Cywilnego i Międzynarodowego Obrotu Gospodarczego na Wydziale Prawa i Administracji oraz Prof. UG, Kierownik Katedry Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji. Członek europejskiej grupy harmonizacyjnej dotyczącej czynów niedozwolonych (European Group of Tort Law) oraz członek European Center of Tort and Insurance Law w Wiedniu. Członek zespołu dotyczącego problematyki umów konsumenckich oraz zespołu czynów niedozwolonych Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Stypendysta Fundacji Fulbrighta (1998/1999) oraz NATO Science Fellowship (2000/2001). Należy do Pan European Organization of Personal Injury Lawyers (PEOPIL). Autorka publikacji polskich i zagranicznych z zakresu prawa cywilnego polskiego i porównawczego.

Caterina Sganga

Doktorantka w Scuola Superiore Sant'Anna w Pizie. Wykłada także na wydziale prawa tamtejszego uniwersytetu. W latach 2008-2009 była stypendystką Uniwersytetu Yale. Jest autorką artykułów naukowych oraz współautorką wielu książek. Obszar jej zainteresowań to przede wszystkim badania prawnoporównawcze w aspekcie prawa prywatnego. Jest także cenionym ekspertem w zakresie prawa cywilnego, w szczególności w aspekcie szkód osobowych. W pracy naukowej zajmuje się ponadto problematyką własności intelektualnej. Jest laureatką nagród oraz uczestnikiem programów badawczych i programów stypendialnych zarówno we Włoszech, jak i zagranicą.

Dr Monika Wałachowska

Dr Monika Wałachowska, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego i Międzynarodowego Obrotu Gospodarczego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz w Zakładzie Prawa Ubezpieczeniowego UMK. Specjalizuje się w prawie cywilnym, w szczególności odpowiedzialności odszkodowawczej w ujęciu prawnoporównawczym oraz ochronie dóbr osobistych, w prawie cywilnym oraz innych dziedzinach prawa (m.in. w prawie prasowym, autorskim, medycznym). Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół prawa cywilnego, a także prawa własności intelektualnej i prawa prasowego. Jest autorką kilkunastu publikacji naukowych, w tym monografii pt. „Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę”. Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji w Toruniu, Podyplomowego Studium Prawa Autorskiego, Wydawniczego i Prasowego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przebywała na stypendiach i stażach na Wydziale Prawa w Utrechcie oraz na Uniwersytecie w Oxfordzie.

Zbigniew Strus

Sędzia Sądu Najwyższego. Po aplikacji sądowej i adwokackiej wykonywał zawód adwokata. W 1990 r. mianowany sędzią Sądu Najwyższego, orzeka w Izbie Cywilnej. Od wielu lat prowadzi szkolenia z zakresu prawa cywilnego dla środowiska sędziowskiego, adwokackiego oraz radców prawnych.

Dr Jakub Pokrzywniak

Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i radca prawny kancelarii WKB Wierciński, Kwieciński, Baehr Sp. k. W 2004 r. obronił doktorat na temat relacji zobowiązaniowych pomiędzy brokerem ubezpieczeniowym, ubezpieczycielem i ubezpieczającym. Ukończył studia podyplomowe w Polsko-Francuskim Instytucie Ubezpieczeń (PIU – ENAss). W działalności praktycznej, jak i naukowej koncentruje się m.in. na problematyce Ubezpieczeń gospodarczych.

Modele regulacji zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej w wybranych krajach UE

Prof. Ewa Bagińska

Szkoda osoby trzeciej wskutek śmierci poszkodowanego

Jako szkoda następcza
(dalsza) wynikająca ze
szkody bezpośredniej ofiary
czynu:

W sferze prawnej
spadkobiercy?

W sferze prawnej osoby
trzeciej?

Konsekwencja:

Szkoda majątkowa w postaci
utrąty środków utrzymania jest
szkodą „poniesioną”.

Jako niezależna, odrębna
szkoda osoby trzeciej:

W jej sferze prawnej, zarówno
majątkowej, jak i
niemajątkowej

Konsekwencja: roszczenia
powstają de iure proprio

Czyj interes został
naruszony ?

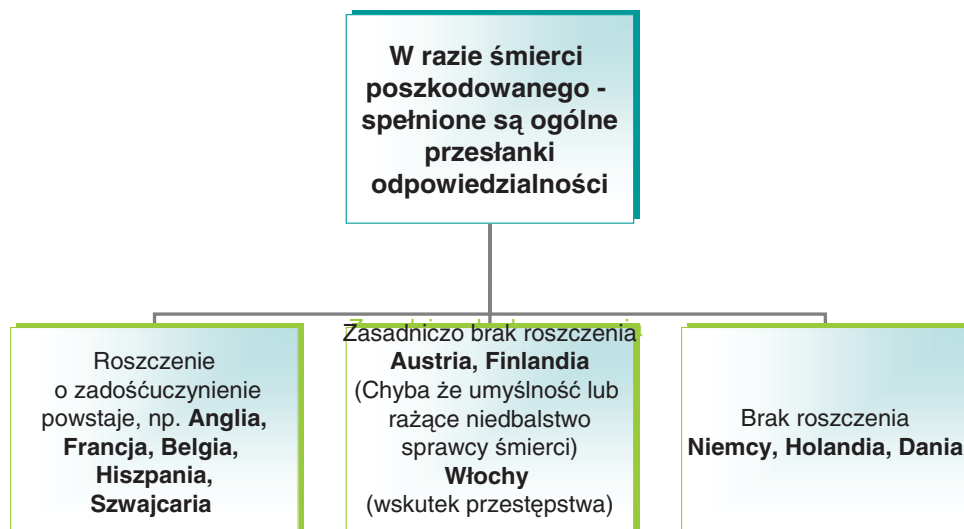

Źródła roszczenia o zadośćuczynienie

Ogólne reguły odp. cywilnej	Ustawodawstwo szczególne	Orzecznictwo
Francja, Belgia, Hiszpania	Anglia, Polska, Włochy Szwecja Grecja	Hiszpania (1912), Holandia(2003) Dania (2007)
	+ ograniczenia Kwotowe 	
	z reguły lista uprawnionych	Francja, Włochy (krąg uprawn.)

Modele ogólne

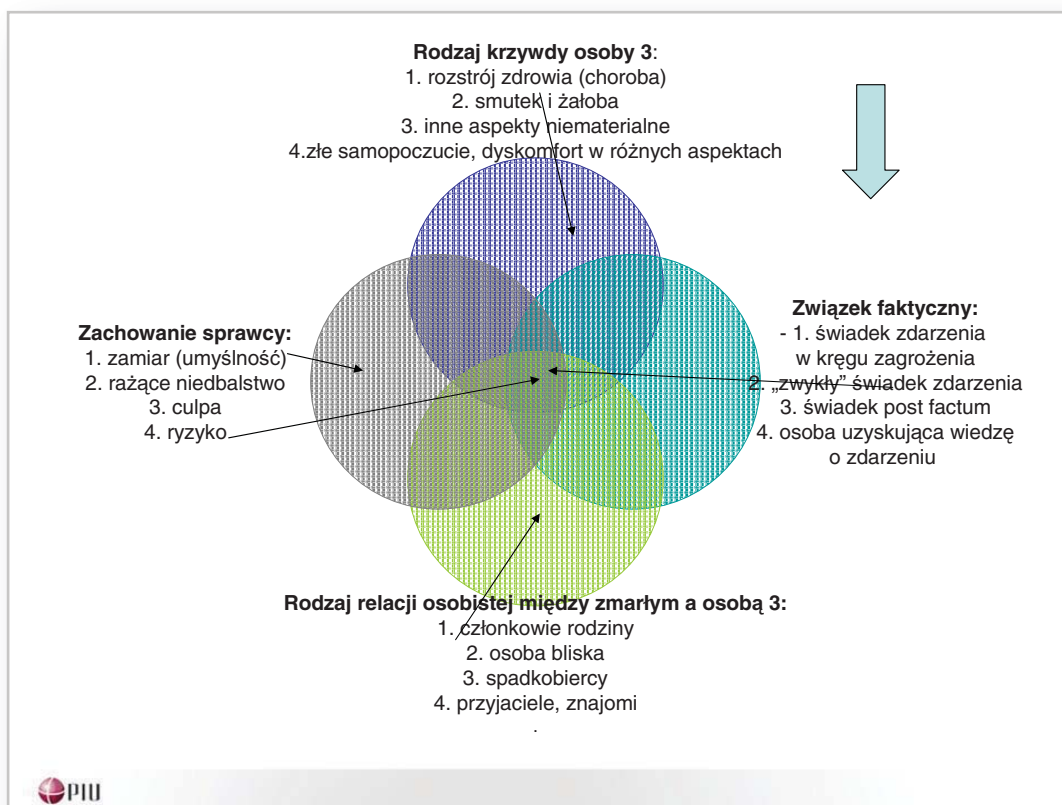

Podstawa roszczenia de iure proprio:

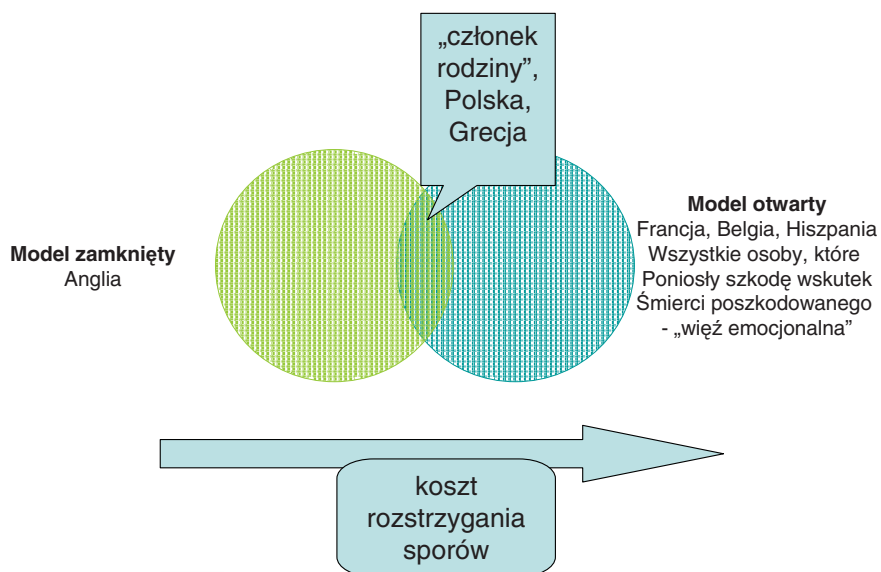
A - rozstrój psychiczny z powodu śmierci uznany za jednostkę chorobową („nervous shock” cases):

Czasem dodatkowe przesłanki: „osoba bliska”, bezpośredni świadek śmierci

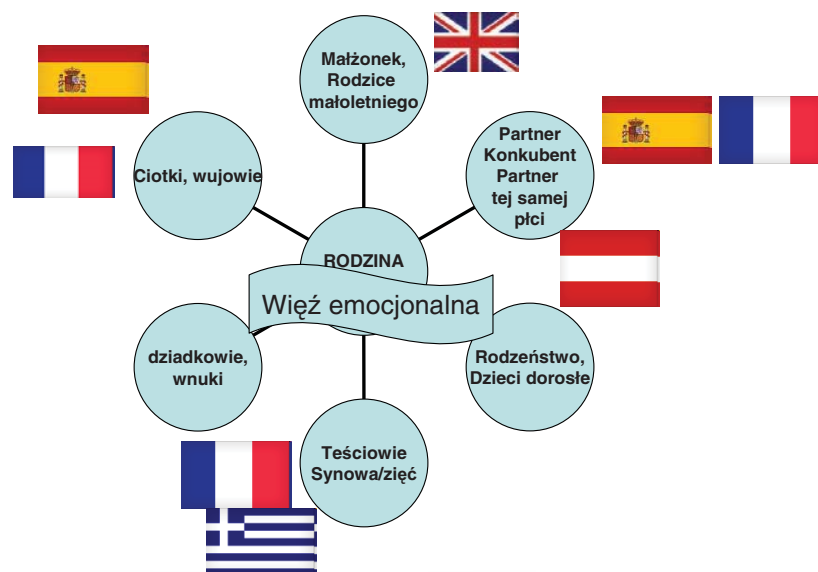
B – żałoba, smutek, poczucie osamotnienia (bereavement claims)

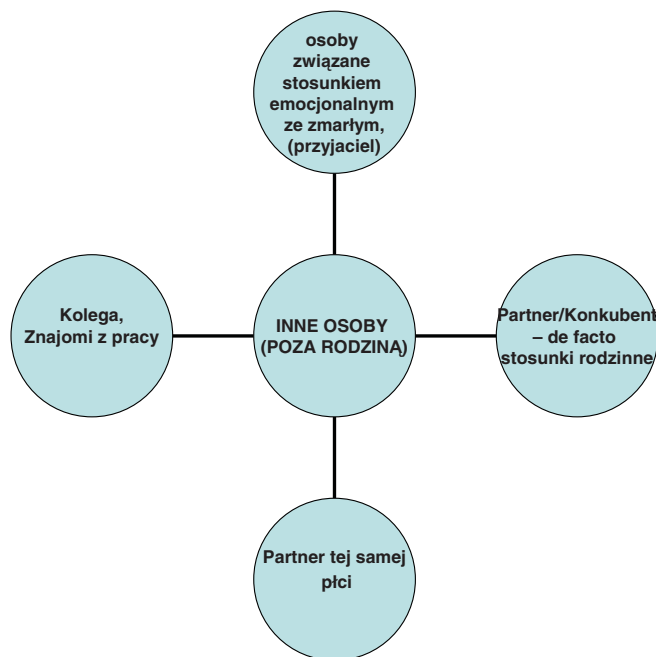
Krąg osób legitymowanych

Krąg osób legitymowanych

Art. 10: 301 Zasad Europejskiego Prawa Czynów Niedozwolonych (PETL)

- (1) Z zastrzeżeniem zakresu ochrony (*Art. 2 :102*) naruszenie dobra może uzasadniać przyznanie zadośćuczynienia. Zadośćuczynienia można żądać w szczególności w razie szkody na osobie, naruszenia godności, wolności lub innych dóbr osobistych. **Roszczenie o zadośćuczynienie może również przysługiwać osobom, które pozostają w bliskim związku z poszkodowanym, który poniósł śmierć lub doznał innego bardzo poważnego uszczerbku.**

Rozmiar zadośćuczynienia wg PETL

- (2) Wysokość zadośćuczynienia powinna uwzględniać wszystkie okoliczności sprawy, w tym rozmiar, trwałość i skutki krzywdy. Stopień winy sprawcy może wpływać na wysokość odszkodowania tylko wtedy, gdy zawinienie przyczyniło się znacznie do krzywdy poszkodowanego.
- (3) W razie szkody na osobie, krzywda odpowiada rozmiarowi cierpienia osoby poszkodowanej i zaburzeń jej zdrowia fizycznego i psychicznego. Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia (w tym także przysługującego osobom pozostającym w bliskim stosunku ze zmarłym lub ciężko poszkodowanym) **podobne sumy powinny być zasądzone za obiektywnie podobne szkody.**

Bereavement damages system in Italy

Dr. Caterina Sganga, LLM (Yale)
Lider-Lab, Scuola Superiore Sant'Anna - Pisa

A brief outline

- Some pills of Italian tort law history
  - The “bipolar” scheme of the Civil Code (1942)
  - Italian Courts between conservatism and innovation (1942-1986)
  - A new era for personal injuries: the advent of “*danno biologico*” and its development (1986-2003)
  - Beyond the Code, to the Constitution: compensation of non pecuniary damages (NPD) and the Italian Supreme Court (2003-2008)
- Bereavement damages in Italian case law
  - Reasons of the entitlement and losses compensated before and after the Supreme Court’s *revirement* (2003)
  - Bereavement damages and NPD after 2008
  - From theory to practice: criteria of assessment

Some pills of Italian tort law history

The “bipolar” scheme of the Italian Civil Code (1942)

- The general clause for non-contractual liability (art. 2043 c.c.)
“Any intentional or negligent act, that causes wrongful damage to others, must be compensated for by the wrongdoer”
- The special rule for the compensation of NPD (art.2059 c.c.)
“Non pecuniary losses shall be awarded only in the cases provided by the law”

(cont.) The “bipolar” scheme of the Italian Civil Code (1942)

- Article 2043 c.c.
  - *Lucrum cessans*
  - *Damnum emergens*
- Article 2059 c.c.
  - Read in connection with art. 185 Penal Code:
“each crime, which caused a pecuniary or non pecuniary damage, obliges the wrongdoer to compensate them”

Italian Courts between conservatism and innovation (1942-1986)

- Courts had awarded compensation for NPD only when they arose from crimes
  - The rationale: keeping the floodgate shut
- Until the 70s, personal injuries had been considered only in the light of their economic consequences
  - The cases of persons “without value”
- Are artt.2043-2059 c.c. unconstitutional?
  - Equality of treatment / violation of fundamental rights

A new era for personal injuries: the advent of *danno biologico* (i.e. damage to health) and its development (1986-2003)

- Constitutional Court, n.184/1986
  - Art.2043 c.c.: compensation for “wrongful” damages
  - The consequences of a violation of the right to health, protected by the Constitution (art.32), are wrongful damages and require compensation
  - The *tertium genus danno biologico*: why under art.2043 c.c. and not under art.2059 c.c.
- The damages arising from the violation of the fundamental right to health
  - *Danno biologico*
  - *Danno morale* (pain and suffering, art.2059 c.c.)
  - Economic losses and expenses

(cont.) A new era for personal injuries...

- New criteria of assessment: objectivity and personalization
  - Medical expert’s ascertainment of temporary and permanent disabilities
  - Courts’ charts: fixed amounts per day, “*calcul au point*” and equitable evaluations
  - *Danno morale* as percentage of *danno biologico*
- ..but art.2059 c.c. was still there. What about the protection of other fundamental rights?
  - The barrier of “monetarization” and its consequences
  - The key role of bereavement damages
  - The necessity of re-thinking the “bipolar” scheme

Beyond the Code, to the Constitution: compensation of NPD and the Italian Supreme Court (2003-2008)

- Cass. May 31st, 2003, n.8827/8828
  - The confirmation of the “bipolar” scheme
  - Art.2059 c.c. and the new interpretation of “cases provided by law”
  - A new 3-pronged category of NPD:
    - *Danno biologico*
    - *Danno morale* (new interpretation of “crime” - art.185 p.c.)
    - Damage-consequence of violation of fundamental rights protected by the Constitution
- Decree n.209/2006: *danno biologico* recognized by the legislator

(cont.) Beyond the Code, to the Constitution..

- Courts and scholars had been split for 6 years on the interpretation of art.2059 c.c. and its extensions
  - The controversial figure of “*danno esistenziale*”
  - The meaning of “constitutionally protected”
  - The interplay between the 3 types of NPD
- The final *revirement*: Cass. SSUU 11/11/2008, nn.26972-3-4-5
  - A sole, all-comprehensive category on NPD and its constitutional boundaries
  - Consequences on assessment and compensation

Bereavement damages system in Italy

Reasons of the entitlement and losses compensated before 2003...

- Before 1986, just economic losses
- After 1986, two types of claims:
  - *lure hereditatis*
    - Damages suffered by the deceased and inherited
    - Relevance of the time distance between the injury and the death
  - *lure proprio*
    - *Danno biologico* in case of medically ascertainable pathologies (psychic trauma)
    - *Danno morale* for pain and suffering

....between 2003 and 2008....

- Cass. n. 8827/03 on bereavement damages
  - Art. 29-30 of the Constitution provide protection for the intangibility of the family and its solidarity bond
  - The prejudice derived from the violation of such fundamental right must be compensated under art.2059 c.c.
  - Losses compensated:
    - *lure hereditatis* – as before
    - *lure proprio*:
      - *Danno biologico*, when present
      - *Danno morale*, for pain and suffering
      - Even in absence of damage to health, compensation for NPD derived from the violation of art. 29-30 of the Constitution

.... and today

- All-comprehensive category of NPD under art.2059 c.c.
- Same losses as before, but they are facets of a sole category – i.e. mere elements for the assessment of the all-inclusive award
  - This is particularly true for *danno morale* and for the equitable personalization of *danno biologico*

From theory to practice: criteria of assessment

- *Danno biologico* follows its general rules and calculation charts; *danno morale* requires equitable assessment
- Assessment of NPD for violation of art. 29-30 Cost. are based on:
  - The strength of the affective bond
  - Cohabitation
  - Age of primary and secondary victims
  - Brutality of the tort
  - Number of surviving members of the family

(cont.) From theory to practice..

- On the criterion of cohabitation
  - Its absence should be deemed as an indicative evidence of a minor damages (Cass. n. 1203/07)
  - The non-cohabitation does not matter if it was due to temporary employment purpose (Cass. n. 25458/07)
- On the number of the deceased relatives
- On the seriousness of the tort
  - Murder of a 40 y.o. woman by Mafia: increase of the amount in the light of the brutality and the seriousness of the crime (Cass. n. 5282/08)

The Tribunal of Milan's chart

- Each parent for the death of his/her son; son for the death of his/her parent
  - 106,376.00 to 212,752.00
- Death of the brother
  - 21,275.00 to 127,651.00
- Objective points of references
- Equitable assessment of the sum on the basis of the criteria mentioned above
- Possibility of compensation for other relatives

A similar example: Tribunal of Rome, January 25th 2009

- Death of a 55 y.o. woman in a car accident
  - 121,500.00 for the cohabiting son; 97,200.00 for the non-cohabiting son; 42,490.00 for the brother; 85,050.00 for the mother
- Criteria followed in the assessment:
  - Absence of specific discords between family members: presumption of strong bond of affection
  - Compensation for non-cohabiting son: -20% of the sum awarded to the cohabiting son
  - Compensation for mother-brother: -30% of the sum awarded to the cohabiting son

Conclusions

- No legislative reform, only case law
- High number of judicial *revirements*
- The sense of the “constitutionalization” of NPD
- The lesson of *danno biologico* applied to bereavement damages
  - Integral compensation of the damages
  - Floodgates against overcompensation
  - Objectivity, value of precedents, possibility to provide equitable assessment

Thanks for your
attention!

Email: caterina.sganga@aya.yale.edu
(or) caterina.sganga@sssup.it

Web: <http://lider-lab.sssup.it/en.html>

**SYSTEM ZADOŚĆUCZYNIEN ZA
ŚMIERĆ OSOBY BLISKIEJ W
WYBRANYCH KRAJACH UE ZE
SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM
WIELKIEJ BRYTANII**

Czy i w jakim zakresie jest możliwa inspiracja rozwiązaniami zagranicznymi (przy świadomości odrębności innych systemów prawnych)?

WIELKA BRYTANIA

- **Kluczowa rola judykatury**
- Przewidywalność rozstrzygnięć sądowych
- „Bardziej matematyka, niż sztuka”
- Ułatwienie pozasądowego załatwiania spraw

WIELKA BRYTANIA

Roszczenie ofiary wypadku z *tytułu pain, suffering* oraz *loss of amenity* przechodzące na spadkobierców

WIELKA BRYTANIA

„Własne” roszczenie z tytułu *pain, suffering* oraz
loss of amenity w związku ze śmiercią członka
rodziny

WIELKA BRYTANIA

Krąg uprawnionych – przesłanki:

- Bliski związek uczuciowy (domniemanie - w ograniczonym zakresie)
- Obecność na miejscu zdarzenia / bezpośrednio po nim
- Cierpienie jako wynik bezpośredniej percepcji
- Wstrząs psychiczny

WIELKA BRYTANIA

Fatal Accident Act 1976 - ograniczony krąg
uprawionych:

- Mąż
- Żona
- Rodzice małoletniego

WIELKA BRYTANIA

Fatal Accident Act 1976:

- Zadośćuczynienie za bereavement
- Kwota 10.000 Funtów

SZWECJA

Podstawa ustawowa roszczeń o
zadośćuczynienie w związku ze śmiercią
osoby najbliższej

SZWECJA

Krąg osób uprawnionych - przesłanki:

- Bliski związek
- Wstrząs psychiczny, szok (stwierdzenie przez lekarza)

SZWECJA

Krąg osób **uprawionych** – zasady wypracowane w praktyce, np.:

- Dzieci, rodzice
- Przybrani rodzice
- Narzeczona

SZWECJA

Osoby **nieuprawnione** do zadośćuczynienia z tytułu śmierci innej osoby, np.:

- Dorosłe rodzeństwo
- Dziadkowie
- Wnuki
- Rozwiedzony małżonek

SZWECJA

Wysokość zadośćuczynienia - *trafikskadelagen*
1975:1410 – kluczowe rozwiązania:

- Powołanie specjalnej komisji
- Konsultacyjny charakter komisji
- Obiektywizm komisji

SZWECJA

Wysokość zadośćuczynienia: „taryfy”
wypracowane w orzecznictwie Sądu
Najwyższego – zasadniczo SEK 25.000 (około
2.400 euro) w związku ze śmiercią osoby
najbliższej

NIEMCY

- Brak regulacji ustawowej
- Istniejąca praktyka orzecznicza – wypracowanie pewnych przesłanek przyznania zadośćuczynienia za rozstrój zdrowia wynikający ze śmierci osoby bliskiej
- Wyjątkowy charakter ww. zadośćuczynienia
- Umiarkowane kwoty – z reguły kilka tysięcy euro

Potrzeba przewidywalnych zasad:

- Krąg uprawnionych,
- Przesłanki roszczenia,
- Kwoty.

Korzyści dla orzecznictwa, poszkodowanych i ubezpieczycieli.

WKB Wierciński, Kwieciński, Baehr

dr Jakub Pokrzywniak, radca prawny

Warszawa:

IBC II, ul. Polna 11

00-633 Warszawa

T: + 48 22 201 00 00

F: + 48 22 201 00 99

Poznań:

ul. Paderewskiego 7

61-770 Poznań

T: + 48 61 855 32 20

F: + 48 61 851 32 52

j.pokrzywniak@wkb.com.pl

Zadośćuczynienie w razie śmierci osoby najbliższej

Zbigniew Strus,
Sędzia Sądu Najwyższego

Dobra osobiste w prawie polskim

- **Przyrodzona godność osoby ludzkiej źródłem praw osobistych.**
- **Jednolitość prawa osoby ludzkiej, czy wielość odrębnych praw.**
- **Uwarunkowania konstytucyjne i zobowiązań międzynarodowych.**
- **Stanowisko praktyki wymiaru sprawiedliwości.**

Rozwój instytucji dóbr osobistych

- **Subiektywizacja zagrożeniem praw osobistych.**
- **Stan emocjonalny jako przedmiot ochrony**

Środki ochrony przed naruszeniem i usuwania jego skutków

- **Fiskalizacja roszczeń o naruszenie dóbr osobistych jako wskaźnik oczekiwań społecznych**

Zadośćuczynienie – niejednolitość pojęcia prawnego

- **Zadośćuczynienie:**
  - 1. synonim odszkodowania (np. protokół wprowadzający zmiany do Konwencji o międzynarodowym przewozie kolejami (COTIF), j.t. Dz.U.07.100.674 .;)
  - 2. świadczenie kompensacyjne : Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji (Dz.U.2007.84.563), lub ustawa z 18. 12. 1998 r. - o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U.2007.63.424 - j.t) oraz
  - 3. jako majątkowy środek naprawienia krzywdy

Zadośćuczynienie: istota i funkcje społeczne

- **Historycznie:** zapłata za życie, przelaną krew itp., przywracanie poczucia sprawiedliwości i pokoju społecznego

Zadośćuczynienie w prawie cywilnym

- Sposób naprawienia krzywdy, tj. szkody niemajątkowej wyrządzonej osobie
- Kompensacyjny cel polega na wynagrodzeniu krzywdy przez zaspokojenie w większym zakresie potrzeb poszkodowanego
- Pełni funkcję kompensacyjną, nie jest natomiast środkiem karnym
  - uchwała całej Izby Cywilnej z 8. XII 1973 r. III CZP 37/73, OSNC 1974 nr 9, poz. 145

Fakultatywność zadośćuczynienia

- Wyrazem oddania rozstrzygnięć władzy sądowniczej: dyskrecjonalnej lecz racjonalnie uzasadnianej
- Zaufanie ustawodawcy wymaga współdziałania i dążenia do utrzymania (przy współdziałaniu stron podobnych rozstrzygnięć w analogicznych okolicznościach

Typowe wypadki stosowanie zadośćuczynienia

- **Pozbawienie życia, zdrowia, wolności osoby, czci oraz innych dóbr osobistych i praw osoby wyprowadzanych z tych dóbr**

Przedmiot ochrony (rozwój)

- **Okres przed i bezpośrednio po II wojnie światowej**
  - Kodeks zobowiązań: art. 165 i 166, zgodnie z regułą enumeracji (art. 157) obejmował życie, zdrowie, wolność, integralność płciową, cześć)
  - Pr. małż. 1946 r.: art. 29 § 2, przyznawało je małż. niewinnemu rozwodu
  - Pr. autorskie z 1926 r.: przyznawało pokutne za naruszenie praw osobistych twórcy
  - Dopuszczano pokutne w wypadku nieuczciwej konkurencji oraz naruszenia prawa wyłącznego z patentu

Motywy rezygnacji z zadośćuczynienia

- **Wpływ założeń ideologicznych, uchwała (7) z 15.XII.1951, C. 15/51 OSNCK 1953/1/3, PiP 1952/2/332, PiP 1952/12/877**
  - Zasądzenie zadośćuczynienia za krzywdę moralną na rzecz członków rodziny zmarłego należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym, chyba że z krzywdą moralną łączy się szkoda materialna nie ulegająca zasądzeniu z mocy art. 162 kz
  - Nie jest wyłączone zasądzenie zadośćuczynienia za cierpienia fizyczne lub krzywdę moralną od osób, których odpowiedzialność uzasadniają przepisy art. 152 i 153 kz. lub art. 144 i 145 kz
  - Modyfikacja w 1957 r. uchwała C.I.1 CO37/56 dopuszczała zadośćuczynienie. Jeżeli skutkiem śmierci było pogorszenie sytuacji życiowej uprawnionego (samotność, niemożność podołania potrzebom życia)
- **Wątpliwości aksjologiczne: czy śmierć może być źródłem korzyści**

Renesans zadośćuczynienia

- **Wzrost liczby typowych wypadków obligujących do przyznania zadośćuczynienia**
  - np. ustawa o prawach pacjenta /.../ wskazuje kilkadziesiąt wypadków
  - kodeksy: postępowania karnego, postępowania w sprawie wykroczeń
  - zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie, aresztowanie, zatrzymanie
  - ustawa z o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki
  - prawo prasowe i autorskie (ustawa o pr. autorskim i prawach pokrewnych)
  - konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

Doniosłość zmiany art. 448 kc w 1996 r.

- **Związek z art. 24 kc podstawą rozszerzenia hipotezy przepisu**
- **Przesłanki – winy, bezprawności, czy zakwalifikowanie do konwencjonalnej kategorii czynów niedozwolonych**
  - Odrzucenie przez orzecznictwo zapatrywań skrajnych przy wymaganiu winy w jakiegokolwiek postaci
  - Przykłady orzecznictwa Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego K 20/02 i SK 49/03

Stosunek między art.448, a 445 kc

- **Krzyżujące się zakresy co do zasady odpowiedzialności (winy, ryzyka i słuszności), co do podmiotów odpowiedzialnych (art. 445 kc – osoby fizyczne) i uprawnionych**

Znaczenie winy przy orzekaniu o zadośćuczynieniu

- **Ustalenie winy - nawet jeżeli konieczne ze względu na zasadę odpowiedzialności, nie wpływa na wysokość zadośćuczynienia, chyba że powiększa zakres krzywdy**

Kumulacja roszczeń z art. 448 kc

- **Twierdząco – uchwała składu siedmiu sędziów S N z III CZP 31/08 z 9 września 2008 r.**
- **Przeciw: paradygmat racjonalnego ustawodawcy, który nie powinien dopuszczać dwóch świadczeń z powodu naruszenia jednego dobra**
  - Beneficjent celu społecznego nie jest pokrzywdzonym

Zadośćuczynienie a odszkodowanie

- **Erozja zadośćuczynienia : pozorność enumeracji (art. 445 § 1 in. princ.) wobec inflacji spowodowanej zmianami normatywnymi (zwłaszcza art. 448 kc i prawa pacjentów)**
- **Zacieranie się granic odszkodowania za szkodę majątkową i niemajątkową**

Ochrona dóbr osobistych osób bliskich poszkodowanego

- **Zakres podmiotowy**
- **Wyjątek od reguły odpowiedzialności deliktowej**

– jako relacji między sprawcą zdarzenia a poszkodowanym

Wykładnia art. 446 kc

- **Środki naprawiania skutków „ubocznych” czynu obejmujących krąg osób bliskich i najbliższych**
- **Domniemanie związku między śmiercią poszkodowanego, a doznanym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia**
- **Kumulacja roszczeń z §§ 1-4**
- **Zasada odpowiedzialności: wina, ryzyko (odpowiedzialność za produkt niebezpieczny), słusność**
  - Brak istotnych argumentów za koniecznością winy lub jej brakiem jako przesłanki zadośćuczynienia wg art. 446§ 4 kc, natomiast rysuje się niespójność regulacji podobnych wypadków naruszenia dóbr osobistych

Wykładnia art. 446 cd

- **Samoistność roszczeń na podstawie art. 446 § 3 i 4 w stosunku do roszczeń bezpośrednio poszkodowanego**
  - Odszkodowanie lub zadośćuczynienie (z zastrzeżeniem art. 445 § 3 kc) należne poszkodowanemu nie wyłącza roszczenia bliskich w rozumieniu § 2
- **Stosowanie zasad ustalania odszkodowania (zachowanie się poszkodowanego jako wyłączna przyczyna albo przyczynienie się do zdarzenia)**

Wykładnia art. 446 kc cd

- **Podobieństwa odszkodowania z art. 446 § 3 kc do zadośćuczynienia**
  - np. wyrok z 30.06.2004, IV CK 445/03 przyjmujący, jako przesłankę, odszkodowania wywołanie choroby osoby najbliższej, osłabienie jej aktywności życiowej i motywacji do przezwyciężania trudności dnia codziennego, inaczej: skutki niemajątkowe wpływające na sytuację materialną
  - Granice uznawane w praktyce: odszkodowanie nie przysługuje za skutek ograniczony do krzywdy moralnej, a dopuszczany z tytułu szkód niewymiernych
- **Roszczenie o zadośćuczynienie**
  - Tożsamość kręgu uprawnionych w § 3 i 4

Wykorzystanie środków karnych (art. 46 kk)

- **Autonomiczność środków karnych**
  - Postanowienie z 24 lutego 2006 r., III CZP 95/05
  - Problemy art. 46, § 1 kk
- **Projekt zmiany art. 46, § 1 kk wg druku sejmowego nr 2298. Wg projektu art. 46, § 1 kk, uzyskałby nast. treść:**

„W razie skazania sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości albo w części lub zadośćuczynienia za doznana krzywdę; przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu oraz możliwości zasądzenia renty nie stosuje się”

Podmioty zobowiązane

- **reguły omawianej odpowiedzialności wynikają z części ogólnej kc oraz tytułu trzeciego księgi trzeciej kodeksu**
- **Konwencjonalne pojęcie czynu niedozwolonego**
  - Odpowiedzialność za czyny własne i cudze

Kryteria ustalania wysokości zadośćuczynienia

- **Niedookreśloność przyjmowanych kryteriów, jak rozmiar oraz intensywność krzywdy**
- **Niedoskonałość dyrektywy uwzględnienia wszelkich okoliczności w świetle art.art. 232, 321, 378 § 1 i 381 kpc**
- **Podobieństwo przesłanki „stosownego odszkodowania” z § 3**
  - stosowne odszkodowanie" wg wyroku IV CK 445/03 z 30 czerwca 2004 r., (M.Pr. 2006, nr 6, s. 315), iż prawidłowa wykładnia określenia " w art. 446 § 3 k.c. powinno uwzględniać okoliczności sprawy oraz wartość ekonomiczną odszkodowania. Musi ono wyrażać kwotę odczuwalną jako realne przysporzenie zarówno przez uprawnionego, jak i rozsądnie myślących ludzi.
  - Wg wyroku z 14 marca 2007 r. (I CSK 465/06), zachowała aktualność zasada, wywiedziona z art. 446 § 3 k.c., że wysokość odszkodowania dla najbliższych członków rodziny powinna być umiarkowana

Legitymacja czynna

- Współuczestnictwo formalne, czy materialne

Legitymacja bierna

- **Współuczestnictwo materialne**

- postanow. SN z 29.01.2008 IV CZ 7/08 publ. elektron.
Współuczestnictwo materialne, gdy pomiędzy poszkodowanymi istnieje więź oparta na jedności zdarzenia wyrządzającego szkodę.
Współuczestnictwo materialne nie zachodzi, gdy takich zdarzeń było więcej i nie uczestniczyły w nich te same osoby

Przejęcie wierzytelności

- **Brak odesłania do art. 445 § 3 w stosunku do najbliższych**
- **Przypadek wymagający potwierdzenia pełnomocnictwa po śmierci poszkodowanego**

Bieg terminu przedawnienia

- Przerwa biegu terminu w postępowaniu karnym, wymaga powództwa adhezyjnego, wnioszek o zastosowanie środka karnego nie spełnia wymagań art.123 § 1 pkt 1 kc
- Powództwo o ustalenie odpowiedzialności dopuszczalne nadal uchwała S N z 24.02.2009, III CZP 2/09 publ. elektron

Opłaty i koszty

- **Wątpliwości dotyczące połączenia w jednym pozwie roszczeń majątkowych i niemajątkowych na tle art. 26 u.k.s.c.; rozstrzygnięcie uchwałą składu siedmiu sędziów III CZP 54/09 z 16.X.09 r**
  - W postanowieniach z dnia 10 listopada 2006 r., I CZ 61/06 i z dnia 22 czerwca 2007 r., V CZ 59/07 (niepubl.) wyrażony został pogląd, że stosownie do art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. opłata stała pobierana jest od każdego pozwu o ochronę dóbr osobistych niezależnie od tego, czy zgłoszono w nim roszczenia niemajątkowe jak i majątkowe
  - Przeciwny pogląd Sąd Najwyższy wyraził w postanowieniu z dnia 21 grudnia 2006 r., III CZ 94/06 (OSNC-ZD 2008, nr 1, poz. 12) oraz w postanowieniu z dnia 8 marca 2007 r., III CZ 12/07 (OSNC 2008, nr 2, poz. 26), podkreślając wyraźnie, że art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. ma zastosowanie jedynie do roszczeń niemajątkowych o ochronę dóbr osobistych

Wartość przedmiotu sporu (zaskarżenia) skargą kasacyjną

- Postanowienie z dnia 24 sierpnia 2007 r. I CZ 91/07 publ. elektron. Wartość przedmiotu zaskarżenia należy ustalać oddzielnie dla każdego współuczestnika wnoszącego skargę kasacyjną.

Wybrane problemy związane z interpretacją i stosowaniem art. 446 § 4 k.c.

dr Monika Wałachowska, UMK

PIU, Warszawa, 3 XI 2009 r.

**Zmiana stanu prawnego: 30 V 2008 r.
(-> 3 VIII 2008 r.) – „sąd może także przyznać
najbliższym członkom rodziny zmarłego
odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia
pieniężnego za doznaną krzywdę”**

- Fakultatywność przyznania zadośćuczynienia
- Szeroka formuła określająca uprawnionego:
„najbliższy członek rodziny”.
  - Czy również *nasciturus*?

Art. 446 § 4 k.c. a art. 166 k.z.

- Zdarzenie:
  - **k.c.** : śmierć najbliższego członka rodziny
  - **k.z.:** śmierć najbliższego członka rodziny *wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (to wydaje się również oczywiste na gruncie k.c.)*

Art. 446 § 4 k.c. a art. 166 k.z.

Beneficjent:

- **k.c.** - uprawniony
- **k.z.** – alternatywnie: uprawniony lub wskazana przez niego instytucja

Art. 446 § 4 k.c. a inne przepisy przewidujące zadośćuczynienie

- art. 445 k.c.
- art. 448 k.c.
- art. 4 ust. 2 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (2008)
[d. art. 19a ustawy o z.o.z.]

Inne problemy interpretacyjne

- Reżim odpowiedzialności
  - Deliktowy
  - Czy również kontraktowy?
- Zasada odpowiedzialności
- Dziedziczenie i zbywalność roszczenia
- Zakres czasowy stosowania art. 446 § 4 k.c.

Polska Izba Ubezpieczeń

ul. Wspólna 47/49, 00-684 Warszawa

tel. 022 42 05 105, 022 42 05 106, fax 022 42 05 107

www.piu.org.pl e-mail: office@piu.org.pl